

német uralkodó osztályok és szövetségeik hallatlanul kifinomult uralkodási művészete jelenti, amellyel még egy olyan, rájuk nézve rendkívül veszélyes időszakban is rendelkeztek, mint a nemzeti katasztrófával felérő háborúvesztés

és egy átmenetileg győztes népfordalom.

E tanulások nemcsak a német nép, hanem a világ népei számára is meg-szívlelendők.

Farkas Márton

KÜLFÖLDI HADTÖRTÉNELMI FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE

Vojennoisztorieszki Szbornik (Bulgária) 1975. 1—4. szám.

A bolgár hadtörténelmi folyóirat 1975-ben megjelent négy száma igen anyag-gazdag és tematikailag is sokoldalú. Egy-egy számban több tanulmány, tudományos közlemény és jelentős számú visszaemlékezés látott napvilágot. Folytatódott az egy-egy kiemelkedő katona, hadvezér, katonai teoretikus, katonai pedagógus munkásságát bemutató rövid életrajzi írások közlése; a szerkesztőség rendszeresen közli a könyvismertetéseket és az új hadtörténelmi munkák bibliográfiáját.

A tanulmányok, közlemények, visszaemlékezések többsége hadművészettörténeti vonatkozású.

Tematikailag a fő helyet az 1975-ben aktuális anyagok foglalják el. Ezek az írások több csoportra oszthatók. Egy részük a *Varsói Szerződés 20. évfordulójára* vonatkozik, mint például *At. Szermerdzsiev*: A népek biztonságának és a béke támasza (1. szám), valamint *Sz. M. Styemenko*: A Varsói Szerződés — a béke és a szocializmus szilárd védőpajzsa (2. szám) című írása.

A másik csoportot a *második világ-háborúval és a szovjet hadsereg döntő szerepével* foglalkozó tanulmányok és közlemények alkotják. Ide sorolhatók többek között: *Iv. Tucsev*: A második arcvonal jellege és szerepe a második világháborúban (3. szám); *D. Dimitrov*: Erődítési rendszerek a második világháborúban (3. szám); *Br. Ormanov*: A szovjet hadsereg döntő hozzájárulása a második világháborúban a hitlerista blokk szétveréséhez (2. szám); *D. Szavov*: A meglepés biztosítása a szovjet hadsereg moszkvai, sztálingrádi és kurszki hadműveleteiben (4. szám); *D. Delcev*: A Vörös Hadsereg erőikkel és eszközökkel való manőverezéseinek tapasztalatai a Nagy Honvédó Háborúban (3. szám); *V. Maculenko* szovjet hadtörténetész írása: A berlini hadművelet — a szovjet hadművészet diadala (2. szám); *Szl. Transzki*: A szovjet hadsereg és a

Szovjetunió szerepe Bulgáriának a monarcho-fasiszta rendszer alóli felszabadításában (3. szám); valamint *VI. Andonov*: A szovjet hadsereg felszabadító diadalútja Bulgáriában 1944. szeptember első felében (1. szám) című anyaga.

A harmadik csoportot a *bolgár nép honvédő háborújának 30. évfordulójával és az új típusú bolgár—szovjet fegyverbarátság történetével* kapcsolatos feldolgozások alkotják. Ezek: *At. Pejcev*: A bolgár néphadsereg részvétele a fasiszta Németország leverésében (1. szám); *G. Dimitrov*: A bolgár néphadsereg és a 3. Ukrán Front csapatainak együttműködése Bulgária honvédő háborújának időszakában (1. szám); *C. Mladenov*: A katonai légierő fejlődése és részvétele a honvédő háborúban 1944—1945-ben (2. szám); *VI. Sztójcev*, a Magyarországon is harcolt 1. bolgár hadsereg parancsnokának *A Sztara Planinától az ausztriai Alpokig* című közleménye (2. szám), továbbá az 1. számban megjelent és az 1945. márciusi dél-magyarországi eseményekkel foglalkozó két munka: *Szt. Penkov*: A bolgár hadművészet néhány jellemzője a drávai védelmi hadműveletben, valamint *Iv. Nikov*: A drávai védelmi hadművelet műszaki biztosítása című írása.

E témához kapcsolódik számos visszaemlékezés is, melyek elsősorban az 1. bolgár hadsereg magyarországi tevékenységének történetére vonatkozó ismereteket gazdagítják. Ide tartozik az 1. számból: *Iv. Zselev*: A 8. tundsani gyaloghadosztály a „Balkán” hadműveletben és a honvédő háború befejező harcaiban; *V. Valkanov* ezredesnek, a 16. hadosztály egykori komisszárjának visszaemlékezése A 16. gyaloghadosztállyal Magyarországon címmel; *N. Petrov*: A Balkán hadosztály a drávai hőskölte-ményben és *Iv. Demerdzsiev*: Hídfőben a Drávától délre című írása a 2. számban, valamint *J. Milcsev* feldolgozása: A 16. tüzérezred 3. tüzérosztályának harci útja a honvédő háború második szakaszában (4. szám). Újabb adatokat és tényeket közölnek a bolgár—szovjet

fegyverbarátságról és együttműködésről *P. Krsztev*: Első találkozás a szovjet csapatokkal (1. szám); *P. Hadzsiivanov*: Szovjet tiszték—tanácsadók a Bolgár Néphadseregben a honvédő háború első szakaszában (4. szám) és *N. Botev*: Testvéri segítség (2. szám) címmel megjelent visszaemlékezéseikben.

Az évfordulós anyagok negyedik csoportját az 1876-os *Áprilisi Felkelésre* emlékező munkák alkotják: *Cv. Pavlovszka*: Az 1876-os felkelés katonai előkészítése (3. szám); *T. Gigov*: Az áprilisi felkelők hősiességének forrása és példamutatásuk a felszabadulás után (4. szám); *J. Mitev*: Panagjuriste — az Áprilisi Felkelés központja (4. szám); *Iv. Topuzov*: Az Áprilisi Felkelés eddig ismeretlen dokumentuma Kliszuránál (4. szám).

Több tanulmány foglalkozik a bolgár hadtörténelem különböző időszakaival, illetve egyes rész kérdéssel. Például *P. Tivcsev*: A bolgárság helyzete a bizánci uralom alatt 1018—1185-ben (4. szám); *Szt. Nedev*: Vereség az Ahelo folyónál 917-ben (4. szám); *P. Koledarov*: A Balkán katonai térképe 1388-ból és 1393-ból (4. szám); *At. Popov*: Carevec erődrendszereinek védelmi sajátosságai (4. szám); *D. Radulov*: A bolgár hadsereg parancsnoki kara az 1855. évi szerb—bolgár háborúban (4. szám); *G. Valkov*: Az orosz tiszték részvétele a kelet-ruméliai milícia létrehozásában, 1879—1885. (2. szám); *D. Ovcсарov*: A kora-középkori bolgár fegyverzet és hadfelszerelés (2. szám); *J. Mitev*: A krími háború, a keleti kérdés és a délszlávok sorsa a francia kormány 1854-es emlékiratában (3. szám); *M. Petrov*: Adalékok a déli irányban történő egészségügyi evakuálásához 1912—1914-ben (1. szám).

A folyóirat 1975-ös számaiban figyelemre méltó arányban foglalkoznak a szerzők a forradalmi munkásmozgalmat katonai kérdéseivel is. Ide tartozik: *G. Kamburov*: A bolgár kommunista ifjúsági szövetség tevékenysége az ifjúság körében és a burzsoá hadseregben 1924—1925-ben (3. szám); *Ed. Micov*: Bolgárok részvétele a kapitalizmus és a faszizmus elleni harcban 1920—1945 között Ausztriában (4. szám); *A. Angelov*: A bolgár kommunista párt katonai szervezeteinek tevékenysége az illegális kapcsolatok kiépítésében és ezek működése (4. szám); *Iv. Draev*: A „szoros” szocialisták marxista programja az össznépi felfegyverzésről (4. szám); *G. Tonev*: A párt katonai tevékenysége a burgaszi területen 1918—1944. között (4. szám),

V. Filipova: Az 1929-ben letartóztatott 52 kommunista megmentésére kibontakozott hazai és nemzetközi szolidaritás (1. szám); *O. Scseglenko*: A haditengerészek hozzájárulása az 1921—1923-as években a bolgár—szovjet baráti kapcsolatok erősödéséhez (3. szám).

Új adalékokkal gazdagítják a bolgár partizánmozgalom történetét *K. Koszev*: A partizánmozgalom szervezeteinek kiépítése a VIII. Felkelő Hadművelési Terület 2. övezetében 1941—1944-ben (1. szám); *R. Takov*: A transzki partizánosztág néhány akciója 1943 szeptemberében (1. szám); *J. Itel*: A bolgár nép 1941—1944. közötti antifasiszta fegyveres harcának néhány tényéről (3. szám); *K. Sztojanov*: A partizántevékenység kibontakozása a X. Felkelő Hadművelési Területen 1944 tavaszán és nyarán (3. szám) című tanulmányaikkal.

Az internacionalista fegyverbarátság mélyítését szolgálják a testvéri hadseregekről közölt anyagok, például: *A. Michňák*: A csehszlovák néphadsereg létrejötte és fejlődése (3. szám) és *K. Greze—A. Foester*: Az NDK Nemzeti Néphadseregének fejlődése a baráti szocialista országokkal való katonai szövetség keretében (2. szám) című tanulmánya.

Néhány írás a bolgár néphadsereg történetével is foglalkozik. Többek között *M. Aszenov*: A bolgár néphadsereg parancsnoki kádereinek képzése 1944—1948-ban (1. szám), és *At. Szemerdzsiev*: A bolgár néphadsereg átszervezése a szocialista építés kibontakozása és a hadügyben végbemenő forradalom körülményei között 1956—1962 időszakában (2. szám). *J. Georgiev* pedig tanulmányban nyújt áttekintést a NATO fegyveres erőinél a közelmúltban végrehajtott hadászati és hadművelési-harcászati kiképzésről (4. szám). (*Godó Agnes*)

Historie a Vojenství (Csehszlovákia) 1974.

A folyóirat 1974. évi 1. számában *Richter, K.* a „Gondolatok a metodológia fogalmáról” (23—40. o.) c. cikkében a hadtörténeiszek 1972-ben megtartott konferenciája szellemében törekszik a tudományos kutatás metodológiai problémái iránti fokozott érdeklődést kielégíteni és képet adni a társadalomtudományok — és ezen belül a hadtörténelem — módszertani fejlődéséről. Választ keres olyan kérdésekre, hogy mi is tulajdonképpen a metodológia, a módszer és a módszertan viszonya és kölcsönhatása,

a metodológia a tudományok rendszerében, a metodológia struktúrája stb. Foglalkozik a hadtörténettudomány fogalmával és tartalmával, kutatási módszertanával és elnevezésének helyességi elemzésével, végül a historiológia meghatározásával.

„A szovjet nép lelkesítő példája a fasiszmus elleni harcban” (74—85. o.) részletet közöl a szovjet és csehszlovák történetesek közös tudományos kutatásának eredményeként született könyvből, melynek szerzői kollektíváját *Mahalov, V. Sz.* vezérőrnagy, a történelemtudományok kandidátusa, a mű e fejezetének szerzője vezeti. A munka célja, hogy bemutassa a szovjet és csehszlovák nép, fegyveres erők fegyverbarátságának hagyományait, azok fejlődését a második világháború utáni időszak éveiben, a történelmileg kialakult harci szövetség jelentőségét a Varsói Szerződésben tömörült szocialista országok hadseregei közötti együttműködés további megszilárdításában.

1973. szeptember 27—28-án Budapesten nemzetközi konferencia zajlott le a második világháború közép- és délkelet-európai historiógráfiájának helyzetéről. A folyóirat közreadja *Lipták, J.* korreferátumát, melynek címe: „Csehszlovákia helye az európai ellenállási mozgalomban a második világháború idején.” (86—97. o.) Fő figyelmét az antifasiszta ellenállási harc csehszlovákiai feltételeire, főbb irányaira és megmozdulásaira, fegyveres akcióira, végül az országnak a fasiszta megszállás alóli felszabadítására összpontosítja.

Folytatódik *Vávra, V.* „A CSKP katonapolitikájának fejlődése az 1921—1935-ös években” c. tanulmányának közlése (98—117. o.). E második részben a CSKP első rendes kongresszusával, a fasiszta mozgalom erősödésével és következményeivel, a munkásosztály hatalmának problematikájával, a szövetségi politika értelmezésével, a nemzetiségi kérdéssel, a hadsereg soraiban végzett agitációs propagandamunkával, a forradalmi folyamat lassú fejlődésének okaival, a Komintern tevékenységével, a munkásosztály differenciálódásával, a „Voják” c. katonapolitikai folyóirat megjelentetésével (1930-ig illegálisan), az egységfront taktikájának kialakításával, a néphadsereg építésének és a dolgozók fellegyverzésének kérdéseivel foglalkozik. Ezen időszak határát a Komintern VII. Kongresszusával vonja meg, melynek nyomán lényeges fordulat következett a CSKP katonapolitikájában.

Ján Nálepka partizánosztágának tevé-

kenységéről *Gula, M.* tollából közöl cikket a folyóirat, az előző két részlet folytatásaként (118—126. o.). Ebben a csehszlovák partizánosztág harci útjának különböző állomásait és Nálepka parancsnoki tevékenységét, rátermettségét mutatja be a szerző. A hazafias-internacionalista kötelességteljesítés ragyogó példáját jelenti az osztag harctevékenysége, melyről számos szovjet hadvezér, köztük Szaburov és Jakubovszkij is megemlékeznek könyvükben, hangsúlyozva, hogy a szovjet és a szlovák nép fegyverbarátsága véres harcokban született és örökké élni fog. Nálepka a szlovák és a szovjet nép egyaránt saját hőseként tiszteli és emlékezik rá.

A folyóirat 2., 3. és 4. számában háromrészes cikk jelent meg a *hadtörténeti kutatóosztály* kollektívájának tollából „A CSKP katonapolitikai irányvonal és a hazai ellenállási front a megszállt cseh területeken (1941. június—1944. április)” címmel. Figyelmüket elsősorban a csehszlovák népi felszabadító mozgalommal kapcsolatban érvényesülő katonapolitikai irányvonal megvilágítására fordítják. Foglalkoznak a Komintern felhívása nyomán kialakult forradalmi hangulattal, a CSKP moszkvai vezető testületének katonapolitikai irányelveivel, a szabotázs- és diverzáns akciók, majd a fegyveres partizánharc szervezésével, a népi partizánháború és az össznépi fegyveres felkelés kibontakozásával és térnyerésével, a nemzeti egységfront szervezésével, Hácha elnök és kormánya ellentevékenységeivel, a hazai ellenállási mozgalom objektív és szubjektív tényezőivel, a népi és a demokratikus forradalom térnyerésével, a csehszlovák—szovjet egyezmény megkötésével, a moszkvai tanácskozással és ennek kihatásával a csehszlovák fegyveres erők szervezésére.

Richter, K.: „A hagyományok nevelő hatása” (63—78. o.) c. cikkében hangsúlyozza a szocialista hazafiságra és a proletár internacionalizmusra nevelés jelentőségét a kommunista nevelés komplex rendszerében. Meghatározza a hagyományok fogalmát mint történelmi kategóriát és a szocialista társadalom hagyományainak körét, mint a társadalmi gondolkodás tárgyát; az imperializmus gyűlöletére való nevelés alapjait, a Csehszlovák Néphadsereg harci hagyományait és azok helyét a hazafias és internacionalista nevelésben.

1974. március 26—28-án Besztercebányán (Banská Bystrica) került sor a Szlovák Nemzeti Felkelés jelentőségét tárgyaló összhadseregi tudományos kon-

ferenciára. A folyóirat 3. száma közli *Herfurt, F.* ezredes, a Hadtörténelmi Intézet parancsnoka főreferátumát, melynek tárgya: „A fegyveres felkelés lenini elméletének érvényesítése a CSKP politikájában a nemzeti felszabadító harc és annak kicsúcsosodása, a Szlovák Nemzeti Felkelés időszakában.” (3—19. o.) Hangsúlyozza, hogy a felkelés történetét elsősorban azért kell tanulmányozni, hogy segítse a nemzeti, az osztály- és társadalmi fejlődés irányának és tartalmának feltárását és megértését, igazolja a munkásosztály vezető szerepének történelmi jogosságát és elkerülhetlenségét.

A Szlovák Nemzeti Felkelés 30. évfordulója kapcsán cikksorozatot közöl a folyóirat: *Šimovček, J.*: „Az ellenállás emléke örökké él” (20—30. o.); *Pivovaráč, J.*: „A Szlovák Nemzeti Felkelésről” (30—49. o.); *Broft, M.*: „A szovjet hadsereg csapása a Kárpátokon át a Szlovák Nemzeti Felkelés megsegítésére” (50—72. o.); *Šimovček, J.* és kollektívája: „Partizánok a felszabadított terület védelmében” (73—102. o.); *Pivovaráč, J.*: „A Szlovák Nemzeti Felkelés hazafias és internacionalista hagyományai” (103—114. o.) c. tanulmányait.

A folyóirat 4. számában *Procházka, J.*: „Dukla — határkő Csehszlovákia felszabadításának útján” (25—40. o.) c. cikkében áttekinti a szovjet hadsereg 1944. évi nyári—őszii hadjáratát, melynek eredményeként gyökeresen megváltozott a katonapolitikai helyzet és megkezdődhetett a szovjet csapatok felszabadító küldetésének teljesítése. Ugyanakkor délen egy másik csoportosítás tevékenykedett: Románia, Jugoszlávia, majd Magyarország területén. A Kárpátok gerincei már nem jelentettek áthághatatlan akadályt a szovjet csapatok útjában és az I. gárdahadsereg egységei 1944. szeptember 21-én Északkelet-Szlovákia területére léptek. A csehszlovák egységekkel közösen szabadították fel Szlovákia területére léptek. A fasizta megszállás alól. Segítette őket a fasiszta partizánmozgalom és a Szlovák Nemzeti Felkelés térnyerése.

A duklai eseményekhez kapcsolódik *Richter, K.*: „A duklai hagyományok — a CSNH katonái nevelésének forrása” (41—52. o.) c. cikke. Elsősorban a hagyományok alapján folytatott hazafias és internacionalista nevelés gyakorlati kérdéseivel foglalkozik. Számos, az ellenállással kapcsolatos számadatot is ismertet.

Kvapil, O.: „Az első napok Duklánál” (52—67. o.) c. cikkében mint a harcok résztvevője adja közre emlékeit.

Az 5. számban *Cejka, E.*: „Csehszlovák repülők a Szovjetunióban” (42—63. o.) c. cikkében az I. önálló csehszlovák vadászrepülő ezred szovjetunióbeli megalakítását és szervezését, majd harctevékenységét a Szlovák Nemzeti Felkelésben mutatja be. Kiemeli a szovjet hadsereg segítőkészségét az ezred technikai biztosításában, kiképzésében és felkészítésében.

Lipták, J.: „A CSNH építése a háború utáni első évtizedben” (64—81. o.) c. tanulmányában a kassai kormányprogram honvédelmi célkitűzéseit, az új hadsereg megteremtésével kapcsolatos irányelveit ismerteti. Az új hadsereg alapját a hazai és a külföldi ellenállási mozgalom és a partizánmozgalom harcosai alkották, de legelsősorban a Szovjetunióban szervezett I. hadseregközvetlen hadtest egységei. Bemutatja a Beneš vezette burzsoá emigráció visszahúzó tevékenységét a hadseregépítésben, valamint az anyagi-technikai ellátás rendkívül súlyos helyzetét. Ismerteti az 1946. utáni fordulat kedvező hatását, valamint a Szovjetunió sokrétű segítségét a hadsereg fejlesztésében. Kiemeli a párt vezető szerepe megerősödésének és a személyi állomány összetétele kedvező változásának jelentőségét.

A folyóirat 6. számát teljes terjedelmében a Kárpát-dukli hadművelet 30. évfordulójának szenteli. Tiszteletére összhadseregi ideológiai konferenciát tartottak Kassán 1974. szeptember 17—18-án, melynek főreferátumát *Martin Dzur* hadseregtábornok, honvédelmi miniszter tartotta „A CSKP vezetésével fejlesztjük a szovjet hadsereg oldalán a Kárpát-dukli hadműveletben harcolt csehszlovák egységek forradalmi hagyományait” (3—29. o.) címmel. A hadműveletnek a fasizmus ellen vívott világháborúban elfoglalt helyéről, a szovjet hadseregnek a Kárpátokon át a Szlovák Nemzeti Felkelés megsegítésére indított csapásáról, a hadművelet internacionalista jelentőségéről és a csehszlovák egységek részvételéről, a kommunisták példamutató hősiességéről, a kassai program irányelveiről és a CSKP katonapolitikai célkitűzéseiről, végül a szocializmus internacionalista védelméről és a Varsói Szerződés jelentőségéről, a duklai hagyományok mai érvényéről és továbbfejlesztéséről, az ifjúság hazafias és internacionalista neveléséről emlékezett meg.

A konferencia vitájának során az alábbi korreferátumok hangzottak el: *Pirč, J.*: „A Kelet-szlovákiai területen következetesen érvényre juttatjuk Dukla

és a Szlovák Nemzeti Felkelés hőseinek hagyományait" (30—42. o.); *Makszimov, K. A.*: „Közösen őrizzük és fejlesztjük a duklai harcok hagyományait" (43—49. o.); *Turzo, E.*: „A CSKP katonapolitikájának történelmi forrásai" (50—54. o.); *Valo, V.*: „A duklai harcok tanulságai és mai gyakorlatunk" (55—61. o.); *Sze-mirjaga, M. I.*: „A Kárpát-dukla-i hadművelet katonapolitikai jelentősége" (62—72. o.); *Gač, S.*: „A duklai hagyomány ma is él a szovjet—lengyel—csehszlovák fegyverbarátságban" (73—83. o.); *Procházka, J.*: „Az 1. csehszlovák hadseregek közvetlen hadtest részvétele a Kárpát-dukla-i hadműveletben" (84—88. o.); *Dočkal, I.*: „Tegyük hozzáférhetővé Dukla forradalmi örökségét az ifjúság számára" (89—94. o.); *Herfurt, F.*: „A kassai kormányprogram katonapolitikai aspektusai" (95—102. o.); *Brabec, A.*: „Dukla élő tanulsága — tanuljunk a szovjet hadsereg tapasztalataiból" (103—106. o.); *Kováčik, J.*: „Használjuk fel a dukla-i hagyományokat a katonák nevelésében" (107—112. o.); *Fraňo, J.*: „A pártpolitikai munka hatása a csehszlovák katonák erkölcsi-politikai tulajdonságainak megszilárdítására a Kárpát-dukla-i hadműveletben" (113—118. o.); *Zitta, F.*: „A harci hagyományok kabinetei és az ifjúság nevelése" (119—123. o.); *Vanek, V.*: „A katonák hősiessége a Kárpát-dukla-i hadműveletben" (124—130. o.); *Gvoth, J.*: „A második világháború történetének burzsoá meghamisítása és a szovjet hadsereg fel-

szabadító küldetésének lebecsülése ellen" (131—136. o.); *Horáček, V.* altábornagy politikai főcsoportfőnök: a konferencia zárszava (127—143. o.).

Az évfolyam magyar vonatkozásai:

— Lipták, J. cikkében (1974. 1. sz., 86. o.) szlovák területek magyar megszállásáról tesz említést;

— Radó Sándor könyvéről recenziót közöl annak cseh nyelvű kiadása alkalmából (1974. 2. sz., 187. o.);

— Magyarok részvételéről a Szlovák Nemzeti Felkelésben közöl adatokat Pivovaráči, J. (1974. 3. sz., 31. o.), valamint a magyarországi események és a Szlovák Nemzeti Felkelés közötti összefüggésekről Broft, M. (1974. 3. sz., 50. o.); a felkelés közös szlovák—magyar hagyományait említi Pivovaráči, J. (1974. 3. sz., 103. o.);

— A lap 3. számában bibliográfiát ad közre a forradalmi és harci hagyományok szellemében való nevelés tárgyköréből és abban Godó Ágnes cikkét (megjelent a *Historie a Vojenství* 1971. 1. számában) és Nógrádi Sándor cikkét (megjelent a *Bojovník* 1969. 16. számában) jelöli meg forrásként;

— Procházka, J. cikke (1974. 4. sz., 25. o.) néhány utalást tartalmaz a Kárpát-dukla-i hadművelet és a Budapest—bécsi irányban folytatott hadművelet összefüggéseiről.

Nádor Tibor